

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

УДК 347.9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ: ЗАБОРОНА В'ЇЗДУ Й ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Маркіян МАЛЬСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, адвокат

SUMMARY

This article is devoted to the analysis of legal regulation of the transnational enforcement process in the acting legislation of Ukraine. In particular, the scope of legal regulation of the institute of prohibition of entry and expulsion of foreigners and stateless persons due to non-enforcement of court decisions and decisions of other jurisdictional bodies as a means of influence of the state enforcement officer on the debtor in the process of coercive enforcement of decision, complicated with the foreign element, is investigated. Besides the legal gaps in the acting legislation of Ukraine are revealed, as well as there are offered ways of regulation of existing gaps purported at more effective application of the mentioned institutes of prohibition of entry and expulsion.

Key words: legal regulation of transnational enforcement process, prohibition of entry and expulsion of foreigners and stateless persons, the foreign element.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується правове регулювання транснаціонального виконавчого процесу в чинному законодавстві України. Зокрема, досліджується обсяг правового регулювання інституту заборони в'їзду іноземцям та особам без громадянства і їх видворення у зв'язку з невиконанням судових рішень і рішень інших юрисдикційних органів як спосіб впливу державного виконавця на боржника під час примусового виконання рішення, ускладненого іноземним елементом. Також виявляються наявні прогалини в чинному законодавстві України й пропонуються способи врегулювання прогалин з метою ефективного застосування вказаних інститутів заборони в'їзду та видворення.

Ключові слова: правове регулювання транснаціонального виконавчого процесу, заборона в'їзду іноземцям та особам без громадянства та їх видворення, іноземний елемент.

Постановка проблеми. Питання виконавчого провадження, ефективності й результативності його здійснення є надзвичайно актуальним. Але особливу увагу привертає виконавче провадження, ускладнене іноземним елементом, адже на фоні критичної ситуації із невиконанням рішень судів України виконання судового рішення іншої держави чи іншого юрисдикційного органу виглядає примарним.

У статті ми розпочнемо аналіз обсягу правового регулювання транснаціонального виконавчого процесу (далі – ТВП), тобто такого, що виходить за межі однієї держави, у чинному законодавстві України, зокрема зупинимось на нормативному регулюванні інституту заборони в'їзду іноземцям або особам без громадянства чи їх видворення за межі України у зв'язку із невиконанням судових рішень або рішень інших юрисдикційних органів.

Актуальність теми. Проблему виконавчого процесу досліджувало чимало науковців, серед яких С.В. Щербак, Я.П. Горбунова, М.Р. Тарасова, С.Я. Фурса, Д.Г. Глушкова та інші. Проте недослідженим залишається виконавчий процес, ускладнений іноземним елементом.

Аналіз наявного правового регулювання ТВП дасть змогу зробити висновки про стан розвитку відповідного правового поля, наявні напрацювання, правові прогалини чи конфлікти і, як наслідок, запропонувати вирішення наявних проблем. Зокрема, метою статті є з'ясування обсягу правового регулювання інституту заборони в'їзду й видворення іноземців чи осіб без громадянства у зв'язку

із невиконанням судових рішень або рішень інших юрисдикційних органів.

Виклад основного матеріалу дослідження. ТВП варто розглядати як частину виконавчого процесу, що водночас тісно пов'язаний з іншими галузями права та інститутами, зокрема міжнародним приватним правом і процесом, а також національним процесуальним законодавством. Відтак, аналізуючи правове регулювання ТВП в Україні, який доцільно виділи в окрему підгалузь виконавчого процесу, ми будемо виокремлювати його із джерел виконавчого процесу.

У статті аналізу підлягатиме саме правове регулювання ТВП в Україні. При цьому вважаємо за можливе виділити правовідносини, що стосуються видворення іноземців чи заборони в'їзду, до окремого інституту ТВП, зважаючи на єдність правового регулювання та спільну форму представлення іноземного елемента в таких відносинах, що полягає в участі у виконавчому провадженні хоча б однієї особи, яка є іноземцем або особою без громадянства.

Оскільки предмет і метод правового регулювання є здебільшого єдиним як для галузі, так і для її підгалузі, то до суспільних відносин, що становлять ТВП, застосовуються в тому числі й відповідні нормативні акти й міжнародні договори, що регулюють виконавчий процес загалом. Проте для дослідження ТВП як окремої підгалузі права доцільно виокремити й дослідити спеціальне регулювання виконавчого процесу, ускладненого іноземним елементом, що виділяє його із національного виконавчого процесу.

До основних нормативних актів України, які в той чи інший спосіб регулюють відносини, що виникають у межах ТВП, належать такі: Конституція України [1], Цивільний процесуальний кодекс України [2], Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [3], Закон України «Про міжнародні договори України» [4], спеціальні закони та нормативно-правові акти, такі як Закон України «Про виконавче провадження» [5], Закон України «Про міжнародне приватне право» [6], Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [7], Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5 [8].

Безпосередньо питанню ТВП присвячено главу 8 Закону України «Про виконавче провадження», хоча інші норми, що регулюють такий процес, містяться й в інших главах Закону. Так, у ст. 80 вказаного Закону зазначено, що під час виконання рішень щодо іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, котрі, відповідно, проживають (перебувають) чи зареєстровані на території України або мають на території України власне майно, яким володіють самостійно або разом з іншими особами, застосовуються положення цього Закону. Фактично встановлюється національний режим щодо іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб.

Власне, такої самої думки дотримується Ю.В. Білоусов, який зазначає, що під час виконання передбачених ст. 3 цього Закону рішень щодо іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, котрі, відповідно, проживають чи зареєстровані на території України або мають на території України власне майно, у тому числі як володіють спільно з іншими особами, застосовують загальні положення виконавчого провадження (ст. 83 Закону), тобто так званий «національний режим» [9, с. 173].

Так, згідно зі ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами й свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, установлені Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Таким винятком, зокрема, є можливість застосування до іноземця чи особи без громадянства видворення за межі України та заборона в'їзду.

Зокрема, у ч. 2 ст. 80 Закону України «Про виконавче провадження» вказано, що в разі невиконання зазначеними в ч. 1 цієї статті особами рішень державний виконавець звертається до компетентних органів із поданням про заборону в'їзду в Україну чи видворення за межі України таких осіб відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5, містить подібне положення, зокрема в п. 11.5 р. XI зазначено, що в разі невиконання передбачених Законом рішень іноземцям та особам без громадянства може бути заборонено в'їзд в Україну. Проте поряд із регулюванням інституту заборони в'їзду, що міститься в розділі XI, з аналогічних підстав відсутнє таке регулювання щодо заборони в'їзду.

Значимо, що інститут заборони в'їзду іноземцям чи особам без громадянства та їх видворення у зв'язку із невиконанням судових рішень чи рішень інших державних ор-

ганів є порівняно новим. Зокрема, у редакції Закону України «Про виконавче провадження», що діяв до 04.11.2010 р., тобто до того моменту, коли зазначений Закон був повністю викладений у новій редакції, була відсутня вказана норма.

Заборона в'їзду

Отже, в абз. 7 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» серед підстав для заборони в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну міститься положення про те, що, якщо під час попереднього перебування на території України іноземець або особа без громадянства не виконали рішення суду або органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або мають інші невиконані майнові зобов'язання перед державою, фізичними чи юридичними особами, включаючи пов'язані із попереднім видворенням, у тому числі після закінчення терміну, їм заборонено подальший в'їзд в Україну.

На виконання ст. 13 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» розроблена Інструкція про порядок прийняття Державною міграційною службою України та її територіальними органами рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.12.2013 р. № 1235 (далі – Інструкція № 1235) [10]. Проте п. 4 Інструкції № 1235 містить перелік суб'єктів, котрі можуть ініціювати рішення про заборону в'їзду, який не включає державного виконавця.

Відразу необхідно зазначити, що невключення державного виконавця до суб'єктів ініціативи прийняття рішення про заборону в'їзду є правовою прогалиною, яку потрібно усунути.

Крім того, на виконання вказаних статей Закону України «Про виконавче провадження» й Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» прийнято Інструкцію про порядок прийняття органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства, затверджену Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України 05.12.2011 р. № 946 (далі – Інструкція № 946) [11]. Так, у п. 2.1 р. II Інструкції № 946 викладено перелік підстав для прийняття органом охорони державного кордону (Державною прикордонною службою України) рішення про заборону іноземцю чи особі без громадянства в'їзду в Україну, серед яких передбачається те, що, якщо під час попереднього перебування на території України іноземець або особа без громадянства не виконали рішення суду або органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або мають інші не виконані майнові зобов'язання перед державою, фізичними або юридичними особами, включаючи пов'язані з попереднім видворенням, у тому числі після закінчення терміну, для таких осіб застосовується заборона подальшого в'їзду в Україну.

Проте, як зазначено в п. 2.2 р. II Інструкції № 946, рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю може бути прийнято органом охорони державного кордону за поданням державного виконавця в разі невиконання особою рішення про накладення штрафів за правопорушення, розгляд справ за якими належить до компетенції Державної прикордонної служби України.

Отже, згідно із наведеним формулюванням, державний виконавець може звернутись із поданням про заборону в'їзду до Державної прикордонної служби України тільки в одному випадку, а саме: якщо іноземець чи особа без гро-

мадянства не погасили штрафи, накладені органами Державної прикордонної служби України.

Отже, у вказаній Інструкції № 946 також відсутнє регулювання порядку прийняття рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю чи особі без громадянства за поданням державного виконавця у зв'язку із невиконанням рішень суду чи інших державних органів, уповноважених накладати адміністративні стягнення (крім Державної прикордонної служби України).

Відразу зауважимо, що Порядком взаємодії органів державної виконавчої служби та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України від 07.02.2014 р. № 288/5/102 (далі – Порядок № 288) [12], встановлено вимоги до подання державного виконавця щодо заборони в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства.

Варто звернути увагу, що одним із інструментів реалізації рішення про заборону в'їзду є відмова у продовженні строку перебування іноземця й особи без громадянства на території України при зверненні особи за продовженням строку посвідки на тимчасове проживання. Так, згідно з п. 10 Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 р. № 150, рішення про відмову в продовженні строку перебування іноземця та особи без громадянства на території України приймається в разі, коли виявлено факти невиконання іноземцем та особою без громадянства рішення суду чи органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або вони мають інші майнові зобов'язання перед державою, фізичними або юридичними особами, включаючи ті, що пов'язані з попереднім видворенням за межі України, у тому числі після закінчення строку заборони подальшого в'їзду в Україну [13].

Видворення

Згідно зі ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їхні дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства чи суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України або охорони громадського порядку або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України чи органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними в межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення.

Як убачається, у наведеному формулюванні відсутня безпосередньо така підстава для повернення, як невиконання судових рішень чи рішень інших юрисдикційних органів. Відповідно, пропонується доповнити ст. 26 вказаного Закону.

У випадку, якщо іноземець/особа без громадянства добровільно не виконують рішення про примусове повернен-

ня, до них може бути застосовано видворення. Згідно зі ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», державний орган, який прийняв рішення про примусове повернення, може лише на підставі винесеної за його позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передавання прикордонним органам суміжної держави.

Так, згідно з Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, що затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 р. № 353/271/150 (далі – Інструкція № 353), підставами для прийняття рішення про примусове повернення іноземців за межі України є такі:

- дії іноземців, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

- дії іноземців, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;

- якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні [14].

Як убачається, в Інструкції № 353 також відсутня безпосередньо така підстава для повернення/видворення, як невиконання судових рішень чи рішень інших юрисдикційних органів. Проте таку підставу, як захист прав і законних інтересів громадян України, можна тлумачити в широкому розумінні й, відповідно, зарахувати сюди захист права стягувача на виконання судового рішення чи рішення іншого юрисдикційного органу. Проте знову ж таки в указаній Інструкції не передбачено право державного виконавця звернутись із поданням про примусове повернення/видворення.

Інструкція № 353 визначає порядок дій під час прийняття рішень про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства (далі – іноземців), їх документування та здійснення заходів щодо безпосереднього примусового повернення та примусового видворення за межі України (п. 1.3 Інструкції № 353).

Аналіз надає можливість зробити висновок про недостатній обсяг регулювання вказаного питання. Зокрема, існують прогалини в тій частині, що стосується дій державного виконавця за наявності підстав для внесення подання щодо заборони в'їзду іноземцю чи особі без громадянства згідно з ч. 2 ст. 80 Закону України «Про виконавче провадження». Так, нормативно не врегульовано, який саме орган державної влади компетентний приймати рішення про заборону в'їзду, крім Державної прикордонної служби України, у зв'язку із невиконанням рішення суду чи інших державних органів за поданням державного виконавця. І, відповідно, відсутній порядок прийняття таких рішень компетентними органами у взаємодії з Державною виконавчою службою України.

Ураховуючи, що інститут тимчасової заборони виїзду при виконанні судових рішень і рішень інших органів

(посадових осіб), який є досить схожий за своєю сутністю до інституту заборони в'їзду, є детально врегульованим, доцільним вважається застосувати аналогічне правове регулювання до інституту заборони в'їзду. Зокрема, застосування інституту заборони виїзду вже пройшло певну апробацію на практиці, за результатами чого Верховним Судом України було здійснено узагальнення судової практики. Так, згідно із Судовою практикою щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України Верховного Суду України від 01.02.2013 р., встановлено неприпустимість обмеження виїзду з України у спосіб, не передбачений Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) (ідеться про неприпустимість застосування заборони виїзду як способу забезпечення позову), визначено юрисдикцію судів у справах за ст. 377-1 ЦПК України з виконання судових рішень і рішень інших органів, посадових осіб, визначено, що єдиним суб'єктом звернення із поданням про заборону виїзду є державний виконавець, виявлено можливість застосування заборони виїзду як до громадян України, так до іноземців та осіб без громадянства тощо [15].

Відповідні напрацювання потрібно також урахувати під час урегулювання прогалин правового регулювання інституту заборони в'їзду й видворення іноземців та осіб без громадянства. Зокрема, необхідно відразу на законодавчому рівні закріпити право на звернення із поданням про заборону в'їзду/видворення не тільки за державним виконавцем, а й за стягувачем. Пропонується визначити, що державний виконавець має право за власної ініціативи, а за заявою стягувача зобов'язаний звертатись із поданням про заборону в'їзду/видворення до компетентних органів згідно зі ст. 80 Закону України «Про виконавче провадження».

Так, згідно із ч. 1 ст. 377-1 ЦПК України, питання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби за поданням державного виконавця, погодженим із начальником відділу державної виконавчої служби.

Пропонується аналогічно визначити на законодавчому рівні суд як компетентний орган щодо прийняття рішень про заборону в'їзду іноземцям та особам без громадянства в разі невиконання ними судових рішень чи рішень інших органів (за винятком непогашення штрафів, накладених органами Державної прикордонної служби України). Це дасть змогу встановити об'єктивну, прозору й справедливу процедуру заборони в'їзду в зазначених випадках.

Крім того, відповідно, пропонується доповнити Порядок № 288 й урегулювати особливості внесення подання державним виконавцем про заборону в'їзду до суду, застосувавши аналогічні положення щодо тимчасового обмеження у праві виїзду.

Альтернативно пропонується доповнити Інструкцію № 1235 та Інструкцію № 353, де передбачити право державного виконавця звертатись із поданням щодо заборони в'їзду/видворення, згідно зі ст. 80 Закону України «Про виконавче провадження», до відповідних органів, що приймають рішення про заборону в'їзду/видворення, а також передбачити порядок їхньої взаємодії із Державною виконавчою службою України.

Також варто зауважити, що заборона в'їзду іноземцям та особам без громадянства і їх видворення у зв'язку із невиконанням судових рішень чи рішень інших юрисдик-

ційних органів повинна обмежуватись певним строком: до повного виконання рішення й/або протягом певного періоду, наприклад, одного року.

Р.С. Калінін зазначає таке: «Під методами адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження слід розуміти встановлені державою способи впливу на порядок та послідовність здійснення процедур виконавчого провадження. Специфіка таких методів обумовлюється, насамперед, особливостями правовідносин у сфері виконавчого провадження, які виникають виключно у зв'язку з відкриттям виконавчого провадження, в порядку та умовах, встановлених законом» [16, с. 137].

Запровадження в національному законодавстві України такого способу впливу на боржника-іноземця у виконавчому провадженні, як заборона в'їзду чи видворення, є новелою й покликане спонукати іноземців чи осіб без громадянства виконувати рішення судів чи інших юрисдикційних органів. Власне, поява вказаного інституту, тісно пов'язаного з іноземним елементом, свідчить про розвиток правового регулювання ТВП. Отже, такий особливий спосіб впливу на боржника-іноземця, як заборона в'їзду чи видворення, характеризується особливою специфікою здійснення виконавчого провадження, що ускладнений іноземним елементом. Наявність іноземного елемента у виконавчому провадженні, відтак, вимагає спеціального правового регулювання.

Висновки. Як було виявлено під час аналізу правового регулювання ТВП загалом і зокрема інституту заборони в'їзду іноземцям та особам без громадянства та їх видворення у зв'язку із невиконанням судових рішень і рішень інших юрисдикційних органів, існує чимала правова прогалина, що унеможливує застосування вказаного інституту в межах здійснення виконавчого провадження, за винятком випадків непогашення штрафів Державної прикордонної служби України за поданням державного виконавця. Належне врегулювання має посприяти зростанню ефективності дій державного виконавця у провадженні з іноземним елементом.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 39. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 19–20. – С. 833.
4. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 50. – Ст. 540.
5. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 24. – Ст. 207.
6. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 32. – Ст. 442.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV / Верховна Рада України. – К., 2006. – № 30. – 260 с.
8. Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від

02.04.2012 р. № 512/5 // Офіційний Вісник України. – 2012. – № 27. – Ст. 23.

9. Білоусов Ю.В. Виконавче провадження : [навч. посіб.] / Ю.В. Білоусов. – К. : Прецедент, 2005. – 192 с.

10. Інструкція про порядок прийняття Державною міграційною службою України та її територіальними органами рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.12.2013 р. № 1235 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 9. – Ст. 299.

11. Інструкція про порядок прийняття органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства, затверджена Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 05.12.2011 р. № 946 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 1. – Т. 2. – Ст. 945.

12. Порядок взаємодії органів державної виконавчої служби та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження, затверджений Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх

справ України від 07.02.2014 р. № 288/5/102 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 17. – Ст. 168.

13. Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 р. № 150 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 15.

14. Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 р. № 353/271/150 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 42. – Ст. 96.

15. Верховний Суд України. Судова практика щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України від 01.02.2013 // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 5. – Ст. 16.

16. Калінін Р.С. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні / Р.С. Калінін // Вісник Запорізького національного університету. – 2013. – № 1(1). – С. 135–140.